

DÜNYA TARİHİNİ NASIL OKUMALIYIZ?

Prof. Dr. Tahsin Görgün

“18. yüzyılda İngiltere’de aydın olmak isteyen siyer okumak zorundaydı”

BY [SEHİRİSİFKULUBU2 Şubat 2018](#)

<https://sehirisifkulubu.com/2018/02/02/18-yuzyilda-ingilterede-aydin-olmak-isteyen-siyer-okumak-zorundaydi/>

Prof. Dr. Tahsin Görgün, İSİF Kulübü etkinliği kapsamında vermiş olduğu konferansta dünya tarihinin yeniden nasıl okunacağından bahsetti. Fatih Doğan konferansa dâir yazdı.

13 Ocak Perşembe akşamı üniversitemizde çok değerli bir hocamızı misafir ettik. Prof. Dr. Tahsin Görgün, 29 Mayıs Üniversitesi Felsefe Bölüm Başkanı, aynı zamanda İLEM’de dersler veriyor. Fıkıh usulünden İslam düşünce tarihi ve felsefenin çeşitli konularına uzanan geniş bir yelpaze hocanın temel ilgi alanları arasında yer alıyor.

Konferansımızın başlığı “Dünya Tarihinde İslam Medeniyetinin Yeri” idi. Notlarımızı aktarıyoruz.

Tahsin hoca konuşmasına dünya tarihi ile İslam tarihinin birbirinden ayıramayacağını, bütün dünya tarihinin peygamberler tarihinden ibaret olduğunu ve vahyin, insanlık kültürünün ortak bir parçasını teşkil ettiğini vurgulayarak başladı.

Hoca, bütün insanlık tarihinin Peygamber Efendimiz’in tebliğiyle esasından değiştiğini ve 19. yüzyılın başına kadar Avrupa’da bütün bir dünya tarihinin İslam tarihi şeklinde yazıldığını ileri sürdüğünde, her ne kadar söyleyen Tahsin Görgün olsa da, buna ikna olabilmemiz için temellendirmesinin yapılması gerekiyordu.

Öncelikle tarihte İslam'ın iki anlamı olduğundan bahsetti. İlki bir peygamberler tarihi olması itibariyle. İkincisi ise Peygamber Efendimiz'in tebliğiyle başlayan, tüm insanlık kültürünün yeniden canlandığı, bir halk-ı cedîd olması itibariyle.

Daha sonra batının mevcut dünya tarihi anlayışını, konferans boyunca kullandığı geniş arşivinden faydalanarak, McNeill'in *The Rise of The West: A History of Human Community* kitabından bölümleri okuyarak açıkladı. Buna göre tarih, batının refahına ermesi için devam eden bir süreçti. Bu anlayış çerçevesinde Batı, dünya tarihini üçe ayırıyor: 1) İlk Çağ, Roma'ya kadar olan dönem 2) Ortaçağ, Rönesansa kadar 3) Yakınçağ/Yeniçağ Rönesans sonrası. Bu noktada İslam tüm insanlığa rahmet getiren, varlık kazandıran bir konumda değil Ortaçağ'a sıkışıp kalmış bir bölüm olarak görülüyor. Yine aynı şekilde, Tarihin sonu olarak isimlendirilen ve esas manasının "tarihin gayesi" olduğunu öğrendiğimiz iddia ortaya çıkıyor: Buna göre bütün dünya, nihayetinde batının tahakkümü altına girdi ve tarih bu sayede amacına, görüp görebileceği en iyi noktaya ulaştı. Hoca bu noktada iki örnek verdi: 1) Hegel – End of the History 2) Fukuyama – The End of History and Last Man. İki eser de Batı'nın tarih yazarlığında ulaştığı son noktayı gösteriyor.

Bize hiç de yabancı olmayan bu fikirlerden sonra, asıl şaşırtıcı ve kafamızdaki birçok şeyin yıkıldığı bölüme gelmeye başladık. Goethe'nin 1771'de 22-23 yaşlarındaiken Peygamber Efendimiz için yazdığı bir şiiri okumaya başladı hoca bu sefer. "Aydınlanma Çağı"nın Alman şairi, Rasulullah için "insanlığı yaradınına kavuşturan, bir su, bir rahmet" ifadelerini kullanıyor, bir başka deyişle dünya tarihini, Peygamber Efendimiz'in kurtarıcısı olduğu, tüm varlığın onunla birlikte bir anlam kazandığı, bu anlamla birlikte dünyanın, kültürlerin yeniden var olduğu ve insanlığın rabbine kavuştuğu bir süreç olarak telakki ediyordu.

Kafamızda soru işaretleri oluşmaya başlamışken hoca hız kesmedi ve 1730'larda İngiltere'de yazılan 62 ciltlik *Universal History from the Earliest Account of Time* bir dünya tarihini pdf üzerinden açtı. Bu kitaba göre dünya tarihi, Hz. Adem ile başlıyor ve Hz. Nuh, Hz. İbrahim gibi peygamberler üzerinden, bir peygamberler tarihi şeklinde yazılmış, yani İslam tarihi. Tarih "ancient" ve "modern" olmak üzere ikiye ayrılıyor, bu dönemlendirmede henüz "ortaçağ" kavramı kullanılmıyor. 62 cildin 18 cildi "ancient" dönemi ihtiva ediyor. Hoca kitapta modern döneme geçmeden önce bize sordu: "Sizce 18. yüzyıl İngiltere'sinde yazılmış bu kitapta modern dönem hangi olayla başlatılmıştır?" Salondan muhtelif cevaplar geldi, hoca en sonunda başlığı gösterdi: Modern dönem İslam'ın Peygamber Efendimiz tarafından tebliği ile başlatılıyordu. Modern dönemdeki 44 cildin 20'si doğrudan İslam tarihi ile alakalı, Peygamber Efendimiz'in hayatı, Hulefa-i Raşidin, Emeviler, Abbasiler... diye gidiyor. Batı'nın dünya tarihine girişi ise İngiltere özelinde, Hindistan'a düzenlenen seferlerle başlıyor. Hoca şu cümlelerle devam etti: "Bu kitabı yazarlar kıyıda köşede kalmış kişiler değil, çok büyük bir âlim grubu. İngiliz kraliyet ailesinin desteğiyle yapıyorlar. Yani bütün kütüphanelere gönderiliyor. Bu ne demek,

halkın ulaşabileceği, elinin altındaki yegâne tarih kitapları bunlar. Bir başka deyişle 18. yüzyılda İngiltere'deki birisi, aydın olmak için 500 sayfa siyer okumak zorunda." Daha sonra kitabın kaynakçasına baktık; Taberi, Beydâvî, Zemaşerî, Buhârî gibi bizim mu- teber kaynaklarımızdan faydalanmışlar.

Bu bilgilerden sonra kafamızda beliren, "Peki bu metinleri okuyabilmek için dil biliyorlar mıydı?" sorusu üzerine bir başka örnek olarak meşhur İngiliz düşünür John Locke'u gösterdi. Bu dönemde İngiltere'deki seçkin liselerden Westminster'da okuyan bir öğ- renci, müfredata göre Arapça öğrenmek zorunda. Nitekim Tahsin hocanın konferansın ilerleyen bölümlerinde açtığı "Encyclopedia of Philosophy"de John Locke için şu ifadeler yer alıyordu: "1646'da Westminster School'da klasik dilleri, İbranice ve Arapça öğrendi."

Hoca İngilizlerle yetinmeyip, bir de o dönemin en kültürlü milleti sayılan Fransızlara baka- lım, dedi. Fransızlar, İngilizlerin yazdığı bu 62 ciltlik tarih kitabını tercüme ederken biraz da- ha şerh etmiş ve 125 cilde çıkartmış ancak ana plan yine aynı, modern dönem yine Pey- gamber Efendimizle başlatılıyor, bu kitaplar da Fransız hanedanının koruması altında.

Hoca farklı tarihlerden örnekleri peş peşe sıralamaya devam etti. 1807'de İngilizce bası- lan 25 ciltlik *Universal History, Ancient and Modern* isimli bir tarih kitabında da yine tarih ancient ve modern olmak üzere ikiye ayrılıyor, peygamberler üzerinden anlatılıyor ve modern dönem "Tüm dünyanın çehresinin değiştiği tarihin yeni ve ilginç bir dönemine giriyoruz." cümlesi ile "The Arabs" başlığı ile başlatılıyor.

1830'de ABD'de George Bush isimli bir papaz, yazdığı *The Life of Mohammed* isimli kitabının girişinde medeni dünyanın sahip olduğu ne kadar iyi şey varsa, hepsinin İsla- miyet'in tebliğinden kaynaklandığını söylüyor. 18. yüzyıl Aydınlanma felsefesinin başat yazarı meşhur Fransız yazar ve filozof Voltaire ise "İnsanlık tarihini müspet yönde de- ğiştirmiş en büyük hadise İslamiyet'in tebliğidir." İnsanlığın en önemli olayı, o kadar önemli ki, sanki atomun yapısı değişti, her şey baştan kuruldu.

Yine kitaplardan birinde "The Death of Muhammad" sahnesini resmetmişler. Beyaz gi- yinmiş bir adam, bir hanım hizmet ediyor, yanında Osmanlı gibi giyinmiş iki adam. O zaman Müslüman, direk Türkler-Osmanlılar olarak düşünüldüğü için ilk Müslümanlar da böyle tasvir edilmiş.

Hoca bu örnekleri sıralarken ister istemez, "Peki 19. yüzyılda ne oldu da Batı'nın tarih anlayışı değişti?" sorusunu kendi kendimize soruyorduk. Cevabı, hocanın "Almanca'nın edebi bir dil haline geldiği bu dönemde, Almanlar ne yapıyor?" sorusunun akabinde al- dık. Batı'nın tarih yazımının nasıl değiştiğini hoca şöyle açıkladı:" Almanlar da bu eseri tercüme ediyorlar (Yukarıdaki 62 ciltlik, Fransızların ve Hollandalıların da tercüme ettiği eser), 31. cildine gelince durup düşünüyorlar. Bu böyle olmaz, Müslümanları merkeze yerleştiren bir tarih anlayışı olmamalı, diyorlar ve sıfırdan, Germenleri merkeze yerleş-

tirdikleri bir tarih yazıyorlar. Yine 1813'te yazılmış bir coğrafya kitabının başında, Avrupalıların tarih yazımı hakkındaki tartışmalarını aktarıyor yazar. Tartışmalarda, 19. yüzyılın başında fark ediyorlar, Osmanlı artık yıkılacak, biz niçin yıkılacak bir devletin tarihine bu kadar kâğıt harçayalım ki? Biz her şeyi Müslümanlardan öğrendik, savaşmayı, ticareti, her şeyi. "Peki, biz bu sebeple onlara müteşekkir mi olmalıyız? Hayır, milletlerin şükran borcu yoktur, ancak çıkarları vardır," deniyor.

Hoca, Batı'nın insanların dünya algısını temelinden değiştiren asıl kişinin ise Immanuel Kant olduğunu söyledi. Kant'ın geliştirdiği felsefe ile tarihe bakışlarının da nasıl değiştiğini şu sözleriyle aktardı: "Kant'a kadar insanlar şöyle düşünüyordu, Allah bu âlemi bir düzen içinde yaratmıştı ve insanlar âlemi Allah'ın yarattığı bu düzene uygun olarak algılıyorlardı. Ben bunu tamamen değiştireceğim diyor ve Kant, dış dünyada bir şeyler var, ama biz, bizden bağımsız bir nesnelere dünyası olup olmadığından emin değiliz. Dış dünyadan bir şey dilime geliyor, acı-tatlıyı dilim, beynim vasıtasıyla bir şekilde algılıyor ama o, ben algıladığım için var. Zaman ve mekân zihnimin dışında yok. Zaman ve mekânın hâkimi benim, çünkü nesnelere zihnimde inşa eden benim, nesnelere hâkimi benim. Nesnelere inşa eden ben isem, geçmişi de inşa edebilirim, tarihi yeniden yazabilirim. İşte bu anlayış, Avrupa devletlerinin işine geliyor. Sömürgecilikle birlikte yeni bir tarih yazıyorlar."

Hoca Hegel'in Batı'nın diğer milletler üzerindeki tahakkümünü nasıl meşrulaştırdığını ve mevcut tarih anlayışını ise şu sözleriyle ifade etti: "Hegel, *Outlines of the Philosophy of Rights* adlı eserinde: Kâinatın şuurunu gerçekleştiren, hâkim bir millet olur her zaman, der. Bu millet her şeyi yapmakta serbesttir, çünkü güçlüdür ve onları Tanrı seçmiştir, yaptıkları her şey meşrudur. Hegel zamanında Batı Avrupa-Prusya bu mantığa göre yaptıkları her şeyde haklıydılar ve bu yüzden tarihte merkezde onlar vardı. Günümüzde ise bu işi ABD yapıyor. Vakti geçmiş toplulukların ise tarihi yazılmıyor. Tarih, artık Batı'nın tarihi. Dünya tarihini yazmak ve kabul görmek istiyorsanız 'The Rise of the West'i yazmak zorundasınız."

Tüm bu örnekler ve tarih yazımının değişmesi meselelerinden sonra, hoca belki de konferans boyunca en can alıcı noktaya geldi. Batı'nın kesbettiği ilmi niçin şerde kullandığını ve haddi aştığını şu cümlelerle açıkladı: "Aklın önemini Müslümanlardan öğreniyorlar ama Kur'an gibi akli inşa eden bir mürşitleri olmadığı için aklın her şey olduğunu zannediyorlar. Batı'nın Müslümanlardan hemen her şeyi almış olmaları, bununla yetindikleri anlamına gelmiyor, hududullah gibi bir frenleyicileri olmadığı için haddi aşıyorlar. Mesela mülkiyet hakkında iki tane uç fikir ortaya çıkıyor. Biri kapitalist-liberalist görüş, sınırsız mülkiyeti savunuyor, diğeri komünizm, mülkiyetin olmayacağını ileri sürüyor. Hâlbuki olması gereken, hududullah sınırları içerisinde bir mülkiyet anlayışı. Mevlana, Ya ilahi! Sen mermeri yaratırsın, biz ondan şadırvan ya da put yaparız, diyor. Batı'nın anlayışına

göre insan insanın kurdu –homo homoni lupus iken, İslam’da ise makâsîdû’ş-şerîfa var: Nefs, akıl, din, nesil ve malın muhafazası bir gaye olarak gözetiliyor. Yani bir tür olarak insanı korumak, sadece Müslüman’ı değil insanı insan olarak muhafaza etmek. Peki, insanı nasıl keşfedersin? Abd ile. O zaman insanın mahiyeti ubudiyet olmuş olur. Müslüman’ın gayesi ise insana özünü, yani Allah’a kul olarak varlığının manasına vakıf olabileceğini, görerek tüm insanlığa anlatmaktır.”

Peki, tüm bu meseleler karşısında bizim İslam ümmeti olarak sorumluluğumuz ne olacaktı? Hoca bir kısmı soru cevap kısmında olmak üzere bu soruya da çok doyurucu ve her birimiz için mühim olan cevaplar verdi: ”Batı’nın sahip olmadığı bu hududullahı tüm insanlığa hatırlatacak olan İslam ümmetidir. Kevn-i fesad âlemi diyor eskiler. İslami de olsa, kuranlar Müslümanlar da olsa insanın kurduğu sistemler yıkılmaya mahkûmdur. Bugünler de değişir. 12. yüzyılda Moğol istilasının ortasında Yunus Emre’nin şiirinde İslam ümmeti bitik bir şekilde tasvir ediliyor. Ama Hodgson’ın ifadesiyle 3-4 asır sonra 16. Yüzyılda Mars’tan gelseler tüm dünyanın Müslüman olmanın eşiğinde olduğunu zannederler. Günümüzde ise Müslümanlar zaafta. Bu bir devr-i daim. – وَتِلْكَ الْآيَاتُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ. Ve Müslümanların sorumluk alma vakti geldi. Biz ahir zaman ümmetiyiz. Ahir zaman ümmeti olmak, bize sorumluluklarımızı, vecibelerimizi, diğer toplumlar için bir standart olma görevini tevdi ediyordu. “Ümmeten vasata” budur. Vasat ümmet olmak demek, insanlar için bir standart olmak ve oluşturmak demektir. Vasat ortalama değil, ortam demektir. İnsanlığın yaşayabileceği bir ortam.”

Notlarıyla verdiği katkı sebebiyle Selman Büyükkara’ya teşekkürü borç bilirim.

*Fatih Doğan aktardı.